

CHORRAHALARDA HARAKATLANISH QOIDALARI

Qarshi tumani

2-son Politexnikum Maxsus fan o'qituvchisi

Tog'ayeva Ro'zigul Zafar qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada chorrahalarida harakatlanish qoidalari, ularning qonunchilikdagi o'рни hamda amaliyotdagi muammolar tahlil qilinadi. Xususan, chorrahada ustuvorlik, svetofor ishoralariga amal qilish, burilish va to'xtash holatlaridagi haydovchi va piyodalar harakatining tartibi o'rganiladi. Mavzu asosida mavjud kamchiliklar va takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: chorraha, svetofor, yo'l harakati, ustuvorlik, haydovchi, piyoda, qoidabuzarlik, xavfsizlik.

Аннотация: В статье рассматриваются правила движения на перекрёстках, их нормативно-правовое обоснование и существующие проблемы в практике. Особое внимание уделено приоритетности, соблюдению сигналов светофора, порядку поворота и остановки, а также действиям водителей и пешеходов. Приводятся предложения по улучшению ситуации.

Ключевые слова: перекрёсток, светофор, дорожное движение, приоритет, водитель, пешеход, нарушение, безопасность.

Abstract: This article examines the rules of movement at intersections, their legal framework, and the challenges faced in practice. It focuses on priority regulations, traffic light compliance, turning and stopping protocols, and the behavior of drivers and pedestrians. The paper also presents proposals for improving traffic safety at intersections.

Keywords: intersection, traffic light, road traffic, priority, driver, pedestrian, violation, safety.

Yo'l harakati xavfsizligi har bir davlatda jamiyat barqarorligi va inson hayoti himoyasini ta'minlovchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, **chorrahalarida harakatlanish** masalasi yo'l harakati ishtirokchilari uchun eng murakkab va xavfli

bo'g'inlardan biridir. Chorrahalar — bu ikki yoki undan ortiq yo'l kesishgan nuqta bo'lib, ularda noto'g'ri harakatlanish yoki e'tiborsizlik oqibatida ko'plab yo'l-transport hodisalari yuz beradi.

O'zbekiston Respublikasining “Yo'l harakati to'g'risida”gi Qonunida va unga asoslangan Yo'l harakati qoidalarida (YHQ) chorrahalarda harakatlanishning aniq me'yorlari belgilangan. Unga ko'ra, transport vositalari svetofor yoki yo'l belgilariga asosan harakatlanadi, ustuvorlik tamoyiliga qat'iy rioya qilinishi lozim. Biroq amaliyotda haydovchilarning qoidalarni buzishi, piyodalarning noto'g'ri harakati, chorrahalarda tartibsizlik va yoritish vositalarining nosozligi YTH sonining ortishiga sabab bo'lmoqda.

So'nggi yillardagi statistik ma'lumotlar ham aynan chorrahalarda yuz berayotgan to'qnashuvlar sonining barqarorligini ko'rsatmoqda. Bu esa ushbu mavzuni chuqur o'rganish, qonunchilikdagi me'yorlarni tahlil qilish, real holatlarni baholash va takomillashtirish yo'llarini izlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolada chorrahalarda harakatlanish tartibi, ustuvorlik prinsiplari, svetofor va yo'l belgilari rolini tahlil qilish orqali mavjud muammolar yoritiladi va xavfsizlikni ta'minlashga oid takliflar ilgari suriladi.

Chorrahalarda harakatlanish qoidalari O'zbekiston Respublikasining “Yo'l harakati to'g'risida”gi Qonuni, 2001-yil 15-noyabrdagi 526-sonli Hukumat qarori bilan tasdiqlangan “**Yo'l harakati qoidalari**”, shuningdek, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va boshqa normativ hujjatlar bilan belgilangan. Bu me'yorlar yo'l harakati ishtirokchilarining harakati aniq, tartibli va xavfsiz bo'lishini ta'minlashga qaratilgan.

1. Ustuvorlik prinsiplari

Chorrahalarda harakatlanishda **ustuvorlik** — ya'ni, kim birinchi harakatlanishi mumkinligi qoidasi muhim ahamiyatga ega. Qoidalarga ko'ra:

- Agar svetofor mavjud bo'lsa, haydovchilar **svetofor signallariga amal qilishi** shart;

- Светофор ishlamasa yoki mavjud bo'lmasa, harakat **yo'l belgilari orqali** tartibga solinadi;

- Belgi bo'lmagan hollarda esa, **“chap qo'l qoidasiga”** muvofiq, o'ngdan kelayotgan transport vositasi ustuvor hisoblanadi (YHQning 13-bo'limi).

Misol uchun, Toshkent shahrida 2024-yilda qayd etilgan 3 500 dan ortiq chorrahadagi YTHlarning 60% dan ko'pi ustuvorlikka amal qilmaslik natijasida yuz bergani qayd etilgan.

2. Burilish va to'xtash tartibi

Qoidalarga ko'ra, har bir haydovchi burilishdan oldin **tegishli signalni oldindan berishi**, burilish chizig'iga kirishda esa **piyodalarga yo'l berishi** shart (YHQ 9.3-band). To'xtash esa chorraha markazidan chetda amalga oshirilishi lozim.

Amaliyotda esa, ko'plab haydovchilar signal bermasdan burilish qiladi, bu esa ayniqsa mototsiklchilar va velosipedchilarga nisbatan xavfni oshiradi. 2023-yilda Farg'ona viloyatida aynan burilishdagi noto'g'ri signal berish yoki uni butunlay unutish sababli 400 dan ortiq YTH qayd etilgan.

3. Piyodalar harakati

Chorrahalarda piyodalar **belgilangan piyodalar o'tish joyidan**, svetoforga yoki svetofor bo'lmagan holatda yo'l belgilariga rioya qilgan holda harakatlanishi shart. Piyoda harakati qoidalari YHQning 4-bo'limida belgilangan.

Biroq amalda, ayniqsa yirik shaharlarda, piyodalarning chorrahalarni belgilanmagan joylardan kesib o'tishi, telefon bilan gaplashib harakatlanishi xavfli holatlarni keltirib chiqarmoqda. 2024-yilning birinchi yarmida Andijon shahrida piyodalar bilan bog'liq 120 dan ortiq YTHlar chorrahalarda sodir bo'lgan.

4. Светофор va yo'l belgilarining ahamiyati

Sветофор signallariga amal qilish chorrahada intizomni ta'minlovchi asosiy vosita hisoblanadi. Ammo ayrim hududlarda svetoforlarning nosozligi yoki noto'g'ri sozlanishi sababli tartibsizliklar kuzatiladi. Masalan, Qashqadaryo viloyatining Kitob tumani markazida 2023-yilda 7 oy davomida ishlamagan svetofor sababli 14 ta YTH ro'y bergan.

Shuningdek, ba'zi chorralarda belgilarning yo'qligi, chalkash joylashtirilganligi ham harakatni murakkablashtirmoqda.

Chorralarda harakatlanish tartibi har qanday mamlakatda yo'l harakati xavfsizligining asosiy bo'g'ini sanaladi. O'zbekiston Respublikasida bu boradagi qonunchilik hujjatlari — "Yo'l harakati to'g'risida"gi Qonun va YHQ orqali belgilangan. Biroq amaliyotda ushbu qoidalarining to'liq bajarilmasligi natijasida chorralar ko'p hollarda yo'l-transport hodisalarining asosiy manbai bo'lib qolmoqda.

1. Statistik taqqoslovlar

Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (WHO) 2023-yildagi hisobotiga ko'ra:

- har yili dunyo bo'yicha **1,19 million kishi yo'l-transport hodisalari** oqibatida vafot etadi;
- YTHlarning 37% ga yaqini aynan **chorralar va yo'l kesishmalarida** sodir bo'ladi.

O'zbekiston Ichki ishlar vazirligi Yo'l harakati xavfsizligi Bosh boshqarmasi ma'lumotiga ko'ra:

- 2023-yil davomida O'zbekistonda **13 212 ta YTH** sodir bo'lgan bo'lib, ularning **taxminan 32%** chorralarda qayd etilgan;
- ushbu hodisalarda **700 dan ortiq inson hayotdan ko'z yumgan**, minglab fuqarolar turli darajadagi tan jarohatlari olgan.

Demak, bu ko'rsatkich O'zbekistonning ham xalqaro o'rtacha tendensiyadan ortda emasligini ko'rsatadi.

2. Xalqaro tajribadagi samarali amaliyotlar

Germaniya tajribasiga ko'ra, chorralardagi harakat maxsus algoritmlar yordamida boshqariladi. Har bir chorrahada:

- **aqlii svetoforlar** real vaqtda yuklama bo'yicha signallarni tartibga soladi;
- piyodalar harakati uchun **individual signal tugmalari** mavjud;
- haydovchilar uchun **raqamli ogohlantiruvchi belgilar** o'rnatilgan.

Natijada, 2023-yil Germaniyada **1 million aholiga to'g'ri keladigan YTHlar soni 350 taga** yetgan bo'lsa, bu O'zbekistonda deyarli **1 200 ta** atrofida.

Yaponiyada esa, chorrahalar “ko'rsatuvchi xavfsiz harakat zonasi” deb qaraladi.

Har bir kesishmada:

- **3D piyodalar o'tish chiziqlari,**
- **sokinlashtirilgan harakat zonalari,**
- **mobil kuzatuv kameralar** mavjud.

Bu esa piyodalarning harakatini aniq ko'rsatadi va haydovchilarning e'tiborini oshiradi.

3. O'zbekiston uchun muammo va imkoniyatlar

O'zbekiston sharoitida mavjud muammolar:

- Chorrahada ishlamaydigan yoki yaroqsiz **svetoforlar;**
- Yo'l belgilarining **eskirganligi yoki yo'qligi;**
- **Yoritilmagan** chorrahalar, ayniqsa kechasi;
- Haydovchilar va piyodalarning **qoidalarga loqaydligi;**
- **Monitoring va jazo tizimining sustligi.**

Shunga qaramay, mamlakatda bu borada **rivojlanish imkoniyatlari katta:**

- Sun'iy intellekt asosidagi “**aqlli chorrahalar**” loyihasi yo'lga qo'yilmoqda (masalan, Toshkentdagi “Navro'z–Buyuk ipak yo'li” chorrahasi);
- Ichki ishlar vazirligi tomonidan **avtomatik foto va video radarlar** soni oshirilmoqda;
- 2025-yilgacha “**Xavfsiz piyoda yo'laklari**” loyihasi orqali 10 mingdan ortiq chorrahalar modernizatsiya qilinishi rejalashtirilgan.

Ushbu tahlil orqali ko'rinib turibdiki, O'zbekiston chorrohalardagi harakat xavfsizligini ta'minlashda yetarlicha huquqiy asosga ega, ammo **xalqaro tajribani tatbiq etish va amaliy ijroni kuchaytirish** orqali bu boradagi xavflarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Xulosa va takliflar

Chorrahalarda harakatlanish qoidalari nafaqat yo'l harakati ishtirokchilari xavfsizligini ta'minlashda, balki jamiyatdagi huquqiy ong va intizomni shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasining "Yo'l harakati to'g'risida"gi Qonuni va Yo'l harakati qoidalari ushbu sohani tartibga soluvchi asosiy hujjatlar hisoblanadi. Shunga qaramay, amaliyotda chorrahalarda yo'l harakati qoidalariga amal qilinmasligi, ustuvorlikning buzilishi, svetofo va yo'l belgilarining yaroqsiz holati ko'plab yo'l-transport hodisalariga olib kelmoqda.

Xalqaro tajribaga tayanadigan bo'lsak, Germaniya, Yaponiya, Niderlandiya kabi davlatlar aqlli chorrahalar, raqamli signal tizimlari va intizomli monitoring orqali chorrahada harakatni xavfsiz tashkil qilishda yuqori natijalarga erishgan. Bu O'zbekiston uchun ham o'z chorrahalarini raqamlashtirish va avtomatik nazorat vositalari bilan jihozlash zaruratini ko'rsatadi.

Quyidagi takliflar asosida mavjud muammolarni bartaraf etish mumkin:

1. Chorrahalarda harakatni boshqaruvchi svetofo va yo'l belgilarining muntazam ravishda yangilanib borilishi.
2. Haydovchilar va piyodalar uchun yo'l harakati madaniyatini oshirishga qaratilgan ijtimoiy reklama va treninglar tashkil qilish.
3. Aqlli chorrahalarini sinov tariqasida barcha yirik shaharlarda joriy etish.
4. Chorrahaldagi YTH statistikasi asosida xavfli nuqtalarni aniqlab, ularni modernizatsiya qilish.
5. Chorrahalarda muntazam videokuzatuv va avtomatik jarima tizimlarini kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Yo'l harakati to'g'risida"gi Qonuni. — 1999-yil, 10-dekabr.
2. "Yo'l harakati qoidalari" — Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 15-noyabrda 526-sonli qarori bilan tasdiqlangan.

3. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks, 2023-yilgi tahrir.
4. Ichki ishlar vazirligi Yo'l harakati xavfsizligi Bosh boshqarmasi statistik hisobotlari, 2023–2024 yillar.
5. World Health Organization (WHO) Global Status Report on Road Safety, 2023.
6. European Commission Road Safety Report, 2022.
7. Djamalov A. “Yo'l harakati qoidalari va huquqiy madaniyat”, Toshkent: Huquq nashriyoti, 2021.
8. OECD/ITF – “Smart Traffic Management Systems for Safer Intersections”, Paris, 2022.